

УДК 338.48.001.76

DOI: 10.32342/2074-5362-2019-1-26-11

Л.М. ШИМАНОВСЬКА-ДІАНИЧ,
*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

О.П. БІЛІНСЬКА,
*старший викладач ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі»*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ТУРИЗМУ

У статті доведено, що на початок ХХІ ст. туризм залишається найбільш динамічною сферою, а інноваційна діяльність у даній галузі є невід’ємною складовою забезпечення зростаючого попиту на проведення дозвілля у подорожі.

Показано, що феноменальний успіх туризму зумовлений тим, що в його основі лежить задоволення постійних прагнень людства пізнати навколишній світ. Це пізнання через туризм стало можливим завдяки підвищенню в багатьох країнах життєвого рівня населення, розвитку транспорту, інформаційних та інших технологій, глобалізації в цілому. Відбувається зсув в моделях споживання – для багатьох туризм уже не розкіш, а природна необхідність.

Світовою практикою доведено, що процеси розвитку сучасного суспільства можуть бути найбільш ефективно реалізовані лише за умов формування і постійного розвитку ринку інноваційних товарів та послуг, оскільки саме через його функціонування можна максимально адекватно визначити і задовольнити суспільно-економічні потреби, необхідний рівень техніко-технологічного оснащення продуктивних сил, рівень освіти та інформаційної культури населення, а також тенденції розвитку світової економіки. Не має залишатися осторонь цих питань і туристична галузь України, адже вона має важливе економічне і соціальне значення для нашої держави.

Тому, незважаючи на значну кількість наукових розробок вчених щодо впровадження інновацій у туристичну сферу, є потреба у подальшому комплексному дослідженні особливостей застосування інноваційних технологій у туризмі, оскільки вони забезпечують ефективний розвиток туристичної галузі в сучасних умовах. Саме це і стало метою даного дослідження.

Показано, що сучасний етап розвитку світової спільноти характеризується повсюдним впровадженням нових технологій, процесів інформатизації та автоматизації, стрімким проникненням інформаційних і телекомунікаційних потоків в усі сфери суспільного розвитку і перетворенням їх на відповідні фактори економічного зростання.

У зв’язку з цим у статті обґрунтовано необхідність переходу туристичної галузі України до інноваційного типу розвитку в умовах формування постіндустріального суспільства. Наведено розподіл країн світу за ступенем переходу від моделі життєзабезпечення до моделі різноманітності вільного часу.

Визначено сутність інноваційних технологій в туризмі та їх важливість як інструмента інноваційного розвитку сфери туризму. Охарактеризовано сучасні інноваційні технології, які запроваджені в туристичній галузі у світі і в Україні, та визначено їх важ-

лівість з позиції вирішення нагальних проблем в туристичній галузі. Визначено основні напрями використання інноваційних інформаційних технологій в туристичній сфері відповідно до світових тенденцій та охарактеризовано їх сутність. Наведено приклади сучасних інноваційних технологій у сфері туризму та доведено доцільність їх запровадження. Охарактеризовано п'ять основних технологічних тенденцій, які виведуть туристичну і готельну галузі на новий рівень. Наведено детальний аналіз трьох технологічних трендів – автоматизація, автентичність і блокчейн.

Доведено, що інноваційний розвиток туризму сприятиме створенню нових робочих місць та отриманню додаткових надходжень до бюджету, що дозволить вирішувати питання як зростання добробуту населення, так і країни в цілому.

Ключові слова: *інноваційний розвиток, інформаційні інновації, інноваційні технології, туризм, сфера туризму.*

Обоснована необхідність переходу туристической отрасли Украины к инновационному типу развития в условиях формирования постиндустриального общества. Определена сущность инновационных технологий в туризме и их важность как инструмента инновационного развития сферы туризма. Охарактеризованы современные инновационные технологии, которые используются в туристической отрасли как в мире, так и в Украине, и определена их важность с точки зрения решения насущных проблем в туристической отрасли. Определены основные направления использования инновационных информационных технологий в туристической сфере в соответствии с мировыми тенденциями и охарактеризована их сущность. Приведены примеры современных инновационных технологий в сфере туризма и доказана целесообразность их использования.

Ключевые слова: *инновационное развитие, информационные инновации, инновационные технологии, туризм, сфера туризма.*

Враховуючи той факт, що на початок ХХІ ст. туризм залишається найбільш динамічною сферою, інноваційна діяльність у цій галузі є невід'ємною складовою забезпечення зростаючого попиту на проведення дозвілля у подорожі. В умовах глобалізації туризм в нашій державі поступово перетворюється на дійовий засіб формування ринкового механізму господарювання, надходження значних коштів до державного бюджету, одну з форм раціонального використання вільного часу, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини, що потребує постійно оновленої пропозиції, яку повною мірою може забезпечити саме інноваційний тип розвитку туризму. Усе це потребує аналізу і формування відповідних пропозицій і рекомендацій щодо становлення і розвитку інноваційних процесів саме у сфері туризму України.

Згідно з прогнозами WTTC до 2020 р. очікується стрімке зростання туризму – по 4,4% на рік. Найбільш бурхливе зростання – в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, Європі та Америці. Очікувані доходи від туризму складуть у 2020 р. 2 трлн дол. Для порівняння: в 1995 р. ця сума становила 399 млн дол. Середні витрати туриста теж збільшаться у два рази – до 707 дол. на одну подорож. Основними напрямами інноваційної туристичної діяльності в майбутньому стануть: нові види туристичного продукту (ресторани, готелі тощо); нові напрями і нові види транспорту (наприклад, подорожі на космічному кораблі); організаційні зміни в споживанні туристичного продукту (новий вид маркетингу і новий підхід до менеджменту) [2].

Феноменальний успіх туризму зумовлений ще й тим, що в його основі лежить задоволення постійних прагнень людства пізнати навколишній світ. Це пізнання через туризм стало можливим завдяки підвищенню в багатьох країнах життєвого рівня населення, розвитку транспорту, інформаційних та інших технологій, глобалізації в цілому. Відбувається зсув в моделях споживання – для багатьох туризм уже не розкіш, а природна необхідність. У деяких, особливо європейських країнах, навіть сформувалося таке поняття, як «право на туризм», що знайшло своє відображення в Глобальному етичному кодексі туризму, прийнятому Всесвітньою туристичною організацією [2].

Усе це є додатковим підтвердженням необхідності впровадження нововведень в туризмі, які повинні сприйматися як постійний, глобальний і динамічний процес, а туристичні інновації мають виражатися у формі нових ідей, процесів, кінцевих продуктів і технологій. Тому одним з напрямів розвитку туристичної галузі в Україні є впровадження інноваційних технологій, які, на нашу думку, відіграють неоднозначну роль, що підтверджує актуальність обраної для дослідження теми.

Дослідженню інноваційних процесів у туристичній сфері приділяти увагу багато вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: Д. Гурова, С. Журавльова, В. Зайцева, М. Зуєва, О. Кальченко, П. Кругман, О. Корнієнко, Т. Кукліна, Г. Михайліченко, В. Новіков, А. Сухоруков, А. Філіпенко, А. Чухно, В. Цибульський та ін. Так, В. Новіковим розглянуто функції інновацій та управління інноваційною діяльністю в туризмі, виявлено принципи сталого розвитку туризму. Г. Михайліченко обґрунтовано модель інноваційних туристичних кластерів як фактора підвищення конкурентоспроможності регіонів та країни загалом. М. Зуєва аналізує наявні підходи щодо обґрунтування доцільності інновацій у сфері гостинності і визначає напрями інноваційної діяльності в цій галузі залежно від елементів туризму. О. Кальченко виокремлює вісім принципів інновацій у туризмі, обґрунтовує позитивні і негативні фактори, які впливають на процес реалізації інноваційної діяльності в туризмі, а також наводить класифікацію інновацій у туризмі.

А.І. Сухоруков звертає увагу на технологічну реструктуризацію в межах певного сектора економіки. А.А. Чухно, у свою чергу, визначає проблеми переходу до постіндустріальної економіки, що супроводжується прискореним розвитком інновацій у всіх галузях. Тоді як В.О. Цибульський стверджує, що зміни суспільних потреб, видів туристичної діяльності та їх взаємозв'язків, цінностей, які створюються в результаті такої діяльності повинні знаходити відображення в системі наукових знань суспільства, якості його поінформованості про ті процеси, події, явища, які відбуваються сьогодні.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових розробок вчених щодо впровадження інновацій у туристичну сферу, відзначимо необхідність подальшого комплексного дослідження особливостей застосування інноваційних технологій у туризмі, адже вони забезпечують ефективний розвиток туристичної галузі в сучасних умовах. Це і стало метою статті.

Проте варто зазначити, що певною складністю дослідження цієї теми є відсутність загальноприйнятого трактування поняття «інноваційні технології» не тільки в туризмі, а й в інших галузях.

Низка авторів [1, 3, 10, 11, 15] при дослідженні сутності цього поняття аналізує в основному інформаційні та Інтернет-технології, які є лише одними з видів інноваційних технологій в туризмі. Проте, враховуючи, що туризм як галузь включає різні об'єкти з різним рівнем сервісу, різним видом туристичних продуктів і послуг, можливостями його розвитку і ролі в економіці країни, на нашу думку, під цим терміном доцільно розуміти радикально нові або вдосконалені технології, які значно поліпшують умови формування туристичного продукту або послуги чи самі виступають товаром.

Варто погодитися з думкою [6 – 8], що відповідно до перебігу суспільного розвитку країн, яким властива поляризація економічних і соціальних процесів, відбувається перехід від моделі життєзабезпечення до моделі різноманітності вільного часу, коли роль туризму зростає і розширюються його функції. За цими ознаками країни світу можна поділити на три групи (табл. 1).

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що розвиток туризму, як суспільного феномена і індустрії туризму, як складової господарського комплексу країни, забезпечується загальним рівнем соціально-економічного розвитку країни, і залежність ця обопільна. Отже, за частковим дослідженням ринкових процесів в туризмі можна відстежити глобальні соціально-економічні та соціокультурні зміни, притаманні сучасному етапу розвитку людської цивілізації, і визначити їх регіональні особливості. Адже для країн, які мають розвинену ринкову і туристичну інфраструктуру, інноваційні технології нині використовують для: підтримання інтересу до окремих туристичних об'єктів, залучення нових туристів, підвищення рівня їх комфорту і створення ексклюзивних послуг.

Таблиця 1

Поділ країн світу за ступенем переходу від моделі життєзабезпечення до моделі різноманітності вільного часу

Групи країн	Характеристика
Країни еволюційного розвитку туризму	Туризм органічно вплітається в стиль життя і забезпечений розвинутою індустрією туризму, яка здатна створювати інноваційний туристичний продукт (переважно високорозвинені країни)
Країни привнесеного туризму	Туризм розглядається тільки як сфера докладання праці, а індустрія туризму формується зусиллями транснаціонального капіталу за державного сприяння (країни, що розвиваються)
Країни відновлюваного туризму	Туризм входив до стилю життя певного прошарку населення в умовах його соціалізації, а в умовах стабілізації соціально-економічного розвитку та зростання рівня доходів населення відновлюється (постсоціалістичні країни)

Що стосується України, то інноваційні технології є важливими з позиції вирішення нагальних проблем в туристичній галузі (підвищення рівня сервісу, вдосконалення матеріально-технічної бази, збереження пам'яток культури тощо). Тому доцільно виділити такі види інноваційних технологій, які застосовуються в туристичній сфері нашої країни: за сферою новизни (нові для галузі, нові для країни, нові для світу, нові для підприємства); за змістом (організаційно-управлінські, інформаційні, технологічні, технічні); з причини виникнення (реактивні та стратегічні); за потенціалом (радикальні і модифікуючі).

Відповідно до цієї класифікації інтернет-технології будуть належати до інформаційних інноваційних технологій, які можуть використовуватися за декількома напрямками. Наприклад, при формуванні туристичного продукту туристичними фірмами для: проведення рекламних заходів; інформування споживачів про новинки та акції; формування позитивного іміджу у туристів про фірму; просування нових видів туристичних послуг (відвідування через мережу інтернет-музеїв не тільки України, але і світу).

Зокрема слід відзначити, що останнім часом зазначена послуга набула поширення і є цікавою для багатьох цільових груп, зокрема школярів, які під час проведення уроків за допомогою Інтернету можуть відвідувати музеї, що знаходяться в іншій країні і ознайомлюватися з досягненнями світової культури і мистецтва. Сьогодні це можливо для: Національного музею Тараса Шевченка в Києві, Києво-Печерської лаври, Лувру в Парижі, Ермітажу в Санкт-Петербурзі, Метрополітен музею в Нью-Йорку (www.panotours.ru, <http://rzd.ru/steams>, <http://tours.kremlin.ru>, www.armchair-travel.com, www.virtualtravel.cz, www.sphericalimages.com, www.googleartproject.com, www.everyscape.com тощо). Цікаві також віртуальні подорожі, коли можна не тільки відвідати окремі музеї, а й подивитися пам'ятки культури, природу. Також компанія Google запустила новий сервіс Hotel Finder, розроблений на основі продукту ITA Software. Завдання цього сервісу – пошук готелю за параметрами, введеним користувачем. Новий сервіс дозволяє шукати готелі за місцем розташування, ціною, кількістю зірок, відгуками і наявності знижок на розміщення. Користувачі можуть переглянути фотографії обраних готелів, дізнатися їх адреси та телефони, а також забронювати номер, перейшовши за посиланням на сайти партнерів Google (наприклад, Priceline або Travelocity). Поки послуга поширюється тільки на територію США, інформацію про розташування готелів можна отримати з картографічного сервісу Google Maps. Проект оголошений експериментальним, пізніше на його основі планують запуск повноцінної версії.

Наступний напрям використання інноваційних інформаційних технологій – це об'єднання зусиль одночасно туристичної фірми, страховальника, транспортної компанії, екскурсійного бюро, готелів, закладів харчування для створення інформаційних туристичних продуктів, які дозволять через Інтернет споживачеві обирати послугу, а для учасників формувати конкурентоспроможну товарну, цінову, інвестиційну та збутову політику.

В останні роки набуває поширення при організації готельного бізнесу використання технологій «розумний дім», що дозволяє більш раціонально використовувати всі наявні ресурси (воду, електроенергію, теплоенергію тощо), адже всім відомо, що саме готелі є одними з найбільших споживачів цих ресурсів.

Ще один важливий напрям – це використання сучасних автоматизованих систем для організації безпеки в готелях і ресторанах, управління інженерною інфраструктурою, складським господарством тощо, що дозволяє не тільки упорядкувати процес управління, а й раціонально використовувати всі наявні ресурси.

Наступний напрям – це віртуалізація туризму в соціальній мережі. Соціальна сфера туризму також широко віртуалізується. Так, соціальні інформаційні мережі є потужним інструментом, який впливає на споживання туристичних послуг. Групи туристів створюють сайти, контактні спільноти з обміну досвідом подорожей, думкою про готелі, курорти, роботу і рівень сервісу. З'являються нові способи туристичної активності, наприклад, туристи з різних країн обмінюються житлом на час відпустки і для цих цілей реєструються на відповідних порталах і об'єднуються в спеціальні соціальні групи.

Що стосується технічних інноваційних технологій, то цікавим є впровадження людиноподібних роботів, які створили японські вчені для зменшення впливу людських почуттів на якість організації роботи готелів і ресторанів. Такі роботи створюються для вирішення проблем з масовим скупченням людей, що дозволить продуктивно організувати роботу. Крім того, починаючи з 2009 р., для покращання роботи з обслуговуючим персоналом готелів компанією MTech було запропоновано додаток REX Room Expeditor для мобільних засобів Apple iPhone / iPod.

Фінансова свобода туристів також стимулює розвиток інновацій та пропозицію туристичних послуг: зручні платіжні системи, не прив'язані до конкретних місць, дають відчуття свободи.

У світовій практиці в туризмі популяризуються інновації на транспорті (літак з прозорим корпусом), в готельному бізнесі (готельні комплекси на намівних островах), застосування енерго- і ресурсозберігаючих технологій.

8 листопада 2018 р. американська компанія DataArt, що спеціалізується на аутсорсингу розробки ПЗ в таких сферах, як інтернет-додатки, корпоративні бази даних і інструменти промислової автоматизації, опублікувала список з п'яти основних технологічних тенденцій, які виведуть туристичну і готельну галузі на новий рівень в 2019 р. Фахівці DataArt прогнозують, що в 2019 р. найбільша увага приділятиметься технологічним рішенням, які допоможуть підвищити якість обслуговування клієнтів під час подорожей [14]:

Уже в 2018 р. штучний інтелект досяг великих успіхів в туризмі та готельному бізнесі, і очікується, що в 2019 р. його застосування зросте в рази. Здатність цієї технології значно підвищувати якість обслуговування клієнтів при меншому використанні людських ресурсів робить штучний інтелект ідеально відповідним для даного сектора, у зв'язку з чим прогнозується значне зростання числа нових додатків і реалізованих на основі штучного інтелекту проєктів;

Останніми роками гравці галузі стикаються із серйозними проблемами при спробах запровадити нові технології, намагаючись при цьому не ускладнювати процес управління своїми існуючими системами. У 2019 р. більшого поширення набувають відкриті API, які забезпечать ефективний зв'язок і синхронізацію між різними технологічними системами, використовуваними в галузі.

Експерти DataArt очікують, що в 2019 р. технологія доповненої реальності (AR) досягне значних успіхів, знайшовши своє застосування як в тривимірних видах готельних номерів в мобільних додатках, так і в іграх. Хоча станом на кінець 2018 р. у галузі туристичних і готельних послуг ця технологія впроваджується відносно повільно, 2019 має стати роком, коли доповнена реальність буде одним з головних інструментів маркетингу і персоналізації;

Результати дослідження свідчать про зростаючий інтерес споживачів до рішень на основі технології самообслуговування, і галузь буде відповідати на нього, скорочуючи необхідність взаємодії клієнта з іншою людиною для завершення транзакції. Скорочення витрат часу і простота будуть вигідні як для компаній, так і для споживачів, в той час як подальший розвиток цієї технології зменшить проблеми із системами самообслуговування і підвищить їх надійність;

Голосові технології вже значно поширені в багатьох сферах, і їх впровадження в туристичній та готельній галузі буде зростати вражаючими темпами. Поширення мобільних додатків і розумних будинків приводить до того, що багато споживачів вже звикли до голосових помічників. Це дозволяє використовувати популярність такого рішення також в туристичному та готельному бізнесі. Споживачі сьогодні цінують простоту і швидкість більше, ніж будь-коли раніше, і голосові технології стануть важливою частиною комплексної відповіді галузі на зростаючий попит, говориться в дослідженні, опублікованому на початку листопада 2018 р.

Крім того, у квітні 2018 р. Sabre Corporation, постачальник технологій для індустрії туризму і подорожей, опублікував технологічний прогноз Emerging Technology Report, підготовлений дослідницьким підрозділом Sabre Labs [14]. У ньому розглядаються перспективи розвитку технологій і їх вплив на туризм в наступному десятилітті. Головними трендами 2018 р. стали автоматизація, автентичність і блокчейн. «Сьогодні стає очевидним, що туризм – це дійсно технологічний бізнес, – зазначив Філіп Лайкенс (Philip Likens), директор Sabre Labs. Навіть найпростіша поїздка створює величезний масив даних. Збір, індексування та інтерпретація цієї інформації, а також те, як ми застосовуємо її для поліпшення якості подорожей, стимулюють впровадження справжніх інновацій в туристичній індустрії. Чи то штучний інтелект, машинне навчання для автоматизації та оптимізації завдань, вирішення для створення унікального цифрового досвіду або використання нових протоколів, що дозволяють, наприклад, відправитися в поїздку без гаманця і паспорта – технології покликані змінити наші подорожі».

У звіті Sabre Labs наведено детальний аналіз трьох технологічних трендів – автоматизація, автентичність і блокчейн, які, на думку експертів, матимуть найбільший вплив на туристичну індустрію:

Автоматизація: це не нова ідея, проте успіхи у сфері штучного інтелекту і машинного навчання створюють основу для якісних змін в обслуговуванні клієнтів в цифровому середовищі. Інформованість і когнітивні здібності машин відкривають перед компаніями безмежні можливості, щоб повністю переосмислити, коли і що продавати, який потрібен штат співробітників і як управляти бізнесом, як передбачати і перевершувати очікування споживачів;

Автентичність: в сучасних умовах довіра в дефіциті, тому автентичність і унікальний сервіс цінніші, ніж будь-коли раніше. У той же час бізнесу все частіше доводиться використовувати технології і оцифровувати рішення, щоб взаємодіяти з клієнтами в необхідному масштабі.

Блокчейн: інформаційний шум навколо нестабільності курсів криптовалюти відволікає увагу від цінності самої технології блокчейн, яка покладена в її основу. Реальний потенціал цієї інновації полягає в тому, що вона дозволяє здійснювати безпечні транзакції, які не потребують додаткової верифікації. У туристичній індустрії перспективи технології блокчейн особливо багатообіцяючі: наприклад, вона може дати можливість здійснити кругосвітню подорож без паспорта і гаманця.

Таким чином, підбиваючи підсумки, слід зазначити, що сучасний етап розвитку світової спільноти характеризується повсюдним впровадженням нових технологій, процесів інформатизації та автоматизації, стрімким проникненням інформаційних і телекомунікаційних потоків в усі сфери суспільного розвитку і перетворенням їх на відповідні фактори економічного зростання. Це зайвий раз підтверджує тезу, що людство завжди прагнуло і буде прагнути до всього нового і невідомого. З огляду на це можна зазначити, що нині цю тенденцію експлуатують виробники, конструктори, дизайнери і проектувальники, що, у свою чергу, свідчить про об'єктивність переходу світової економіки від традиційного індустріального типу до якісно нового – постіндустріального. Світовою практикою доведено, що процеси розвитку сучасного суспільства можуть бути найбільш ефективно реалізовані лише за умов формування і постійного розвитку ринку інноваційних товарів та послуг, оскільки саме через його функціонування можна максимально адекватно визначити і задовольнити суспільно-економічні потреби, необхідний рівень техніко-технологічного оснащення продуктивних сил, рівень освіти та інформаційної культури населення, а також тенденції розвитку світової економіки. Не має залишатися осторонь цих питань і туристична галузь України, адже вона має важливе економічне і соціальне значення для нашої держави.

Інноваційний розвиток туризму сприятиме створенню нових робочих місць та отриманню додаткових надходжень до бюджету, що дозволить вирішувати питання зростання добробуту як населення, так і країни в цілому. Існує багато проблем, які потребують вирішення: удосконалення законодавства, оновлення інфраструктури, підвищення кваліфікаційного рівня існуючого персоналу та навчання нових кадрів, вирішення транспортної проблеми і подолання політичної кризи, що дозволить туристичному ринку України перейти на новий, вищий ступінь. Саме ці питання і будуть предметом наших подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Використання інноваційних технологій в галузі туризму: монографія / В.М. Зайцева, Д.Д. Гурова, О.М. Корнієнко, Т.С. Кукліна, С.М. Журавльова. – Запоріжжя: Дике Поле, 2015. – 144 с.
2. Всесвітня туристська організація (UNWTO) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Всесвітньої туристської організації. – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/>
3. Гуляев В.Г. Новые информационные технологии в туризме / В.Г. Гуляев. – М.: Приор, 2009. – 144 с.
4. Инновации в гостиничном сервисе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.strategplann.ru/estatiw/innovatsii-v-gostinichnom-servise.html>
5. Інновації в туризмі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://onli.info/2010/07/16/innovacii-v-turizme/>
6. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги-XXI, 2003. – 300 с.
7. Кифяк В.Ф. Розвиток туризму, як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області / В.Ф. Кифяк // Туризм. – 2015. – Вип. II (58). – С. 67–81.
8. Ковальчук С.В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування / С.В. Ковальчук, В.В. Миколишина // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 6, т. 4. – С. 60–65.
9. Косар Н. Дослідження розвитку туризму в умовах кризи / Н. Косар, Н. Кузьо // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 2 (176). – С. 115–125.
10. Малахова Н.Н. Инновации в туризме и сервисе / Н.Н. Малахова, Д.С. Ушаков. – М.: МАРТ, 2008. – 224 с.
11. Мельниченко С.В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 493 с.
12. Новиков В.С. Инновации в туризме / В.С. Новиков. – Москва: Академия, 2007. – 208 с.
13. Новини туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.indexua.com>
14. Новые технологии в сфере туризма: общая информация [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bot.konveier.com/2018/05/12/novye-tehnologii-v-sfere-turizma-21-veka/>
15. Широкова Г.В. Информационные технологии в управлении туристским бизнесом / Г.В. Широкова // Вестник СПбГУ. Серия Экономика. – 2005. – № 4. – 15 с.
16. Bloomberg Businessweek [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/businessweek>
17. Radu E. Innovation in the hospitality industry [Електронний ресурс] / E. Radu. – Режим доступу: <http://www.academia.edu>
18. Sipe L.J. What is innovation in the hospitality and tourism marketplace? A suggested research framework and outputs typology [Електронний ресурс] / L.J. Sipe, M. Testa. – Режим доступу: <http://scholarworks.umass.edu/refereed>